

Středoevropské politické studie / Central European Political Studies Review

www.journals.muni.cz/cepsr

Ročník XX (2018), Číslo 2, s. 124–146 / Volume XX (2018), Issue 2, pp. 124–146

(c) Mezinárodní politologický ústav / International Institute of Political Science

DOI: 10.5817/CEPSR.2018.2.124

Obchod s chudobou: obsahová analýza českých zpravodajských médií v období 2006–2017¹

The Poverty Business: Content Analysis of Czech News Media in 2006–2017

PETR KUPKA, ALICA BRENDZOVÁ, VÁCLAV WALACH, ONDŘEJ
PLACHÝ, LACO TOUŠEK, LUBOMÍR LUPTÁK, KATEŘINA TVRDÁ,
KLÁRA VANKOVÁ²

Abstract: *Poverty business has become an important metaphor in the current debate regarding security in socially excluded localities. The term poverty business covers a range of business practices aimed at the poorest and most vulnerable populations. The goal of this study is to examine media representations of the phenomenon using content analysis of quantitative and qualitative data. First, characteristics of Czech media messages including the term “poverty business” are analysed. Next, key events are identified which have shaped the way poverty business is reported on in the analysed corpus. Finally, topics, groups and key actors are analysed based on the development of their quantitative representation in the corpus over time.*

Keywords: *Poverty Business, Poverty Industry, Content Analysis, Media Representation, Social Exclusion.*

¹ Tento text vznikl v rámci výzkumného projektu „Bezpečnostní rizika sociálně vyloučených lokalit: Vytváření znalostí a nástrojů pro management a prevenci kriminality“ (VI20152018022) podpořeného Ministerstvem vnitra ČR – Programem bezpečnostního výzkumu České republiky v letech 2015–2020 (BV III/1-VS).

² Všichni autoři a autorky: Katedra antropologie, Fakulta filozofická Západočeské univerzity v Plzni. Sedláčkova 15, 306 14 Plzeň/ Department of Anthropology, Faculty of Arts, University of West Bohemia, Pilsen, Czech Republic. Contact: petr.kupka.jr@gmail.com (Petr Kupka), alica.brendzova@gmail.com, (Alica Brendzová), vaclav.walach@gmail.com (Václav Walach), plachon1@gmail.com (Ondřej Plachý), laco.tousek@gmail.com (Laco Toušek), lubomir.luptak@gmail.com (Lubomír Lupták), katerina.tvrda@gmail.com (Kateřina Tvrdá), vank.klara@gmail.com (Klára Vanková).

1. Úvod

Obchod s chudobou představuje významnou metaforu současných debat o bezpečnosti v sociálně vyloučených lokalitách v České republice (ČR), reprezentující různé podnikatelské praktiky orientované na nejchudší populaci. Za tímto termínem je možné si představit výnosný obchod s bydlením pro chudé (srov. Jedináková a Pischová 2013: 29). Zároveň však označuje predátorské praktiky spojované s činností exekutorů namířenou vůči zranitelným částem populace (Český rozhlas 2018). Stejně tak se ale „obchod s chudobou“ používá ve vztahu ke kriminálnímu jednání ze strany poskytovatelů bydlení proti jejich klientům (srov. Dvořáková 2015). Tato rozmanitost v používání termínu „obchod s chudobou“ naznačuje, že tento pojem nemá ustálený význam a v různých kontextech může zastupovat různé praktiky. To je koneckonců podstata metafory, přeneseného pojmenování na základě podobnosti (Drulák 2009; Mertl a Hejnal 2013).

Obchod s chudobou však představuje také důležitý politický problém, kterým jsou zdůvodňována rozhodnutí moci zákonodárné (Gruber 2017), výkonné (Vláda ČR 2014) i soudní (Ústavní soud 2017). I v těchto rozhodnutích nabývá obchod s chudobou odlišných významů, které jen zčásti odpovídají těm uvedeným v předchozím odstavci. Navzdory vysoké politické relevanci (Národní kontrolní úřad 2017) nebyl obchod s chudobou dosud příliš reflektován v tuzemském sociálněvědním výzkumu.³ To může vyplývat i z rozsáhlého spektra významů, kterých obchod s chudobou ve veřejné rozpravě nabývá, a z toho plynoucími obtížemi při konstrukci výzkumného objektu. Nevíme-li, co nějaký výraz znamená, jen stěží můžeme studovat to, co jím je označováno.

Touto studií chceme podpořit výzkum obchodu s chudobou prozkoumáním jeho mediální reprezentace. Naším základním předpokladem je, že významy „obchodu s chudobou“ můžeme zachytit prostřednictvím komunikačních sdělení, v nichž se tento termín používá. Nejbohatší zdroj dostupných komunikačních sdělení tvoří média, klíčový subjekt v interpretaci a šíření informací o společenských tématech, včetně veřejných politik (Saraisky 2016). Média nám zprostředkovávají veřejný diskurz, jakkoli poskytují pouze reduktivní obraz různých společenských jevů. Na rozdíl od politických a expertních dokumentů však otevírají širší sémantické pole, do něhož politický i expertní diskurz proniká. Z toho důvodu je naším cílem zjistit, jak byl obchod s chudobou pokrýván v českých zpravodajských médiích.

Mediální pokrytí budeme zkoumat třemi způsoby. Zaprvé budeme analyzovat charakteristiky korpusu mediálních sdělení získaných pomocí databáze

³ V některých výzkumných zprávách se sice „obchod s chudobou“ nebo s ním asociované praktiky objevují, ale děje se tak spíše okrajově a bez patřičné konceptualizace tohoto fenoménu jakožto předmětu výzkumu (srov. např. Dvořáková 2015: 78; Jedináková a Pischová 2013: 26–30; Město Štětí 2014: 35).

Anopress IT. Tato analýza zodpoví otázky, jak se vyvíjel počet zveřejněných textů v průběhu času a která média tyto texty zveřejňovala. Zadrugé představíme události, o nichž bylo v určitých obdobích publikováno nejvíce textů. Tyto události lze považovat za klíčové milníky referování o obchodu s chudobou v českých médiích, tvořící jeho obsah. Zatřetí jsme korpus podrobili frekvenční analýze, abychom zjistili, o čem texty zmiňující obchod s chudobou pojednávají. Výsledkem této analýzy je identifikace témat, skupin obyvatel a klíčových aktérů definujících obchod s chudobou, a to včetně zmapování jejich vývojových proměn.

Analýza mediálního pokrytí vychází z metody obsahové analýzy kvantitativních i kvalitativních dat, respektive „induktivně orientovaného exploračního přístupu“ (Hájek 2014), v němž není analýza dat řízena ani tak teoretickými předpoklady, jako spíše ambicí tyto teoretické předpoklady o analyzovaných datech vytvořit. Vytvořené poznání o obchodu s chudobou, jak byl reprezentován ve výstupech zpravodajských médií, může posloužit i v navazujícím výzkumu bezpečnosti a kriminality v sociálně vyloučených lokalitách. V ČR zůstává obchod s chudobou spíše metaforou než analytickým konceptem. Zodpovězením otázky, jak byl obchod s chudobou pokrýván ve zpravodajských médiích, se pokoušíme tuto situaci změnit.

2. Východiska studie⁴

Problematika sociálně vyloučených lokalit je dlouhodobě v českém kontextu hodnocena jako bezpečnostní problém a jeho řešení je považováno za strategický cíl prevence kriminality (BIS 2014: 10; Ministerstvo vnitra ČR 2015: 50–54). V minulosti byly sociálně vyloučené lokality tematizovány především s ohledem na protiromské demonstrace, kterých se kromě místních obyvatel účastnili také sympatizanti krajní pravice. Obě skupiny upozorňovaly na lokální nárůst kriminality přičítaný zejména romským obyvatelům vyloučených lokalit a požadovaly jeho bezodkladné řešení.⁵ Některé obce v reakci na tyto události zavedly politiku tzv. nulové tolerance, která spočívala v tvrdém postihování drobné kriminality nebo porušování veřejného pořádku a byla namířená často na nejchudší společenské skupiny, mezi něž patří i Romové (viz např. Trlifajová a kol. 2015; Walach 2014).

⁴ Text zčásti vychází z návrhu výzkumu „Bezpečnostní rizika sociálně vyloučených lokalit: Vytváření znalostí a nástrojů pro management a prevenci kriminality“, s nímž se kolektiv autorů tohoto článku ucházel v roce 2015 o finanční podporu Ministerstva vnitra v rámci programu bezpečnostního výzkumu. Blíže k výzkumu viz pozn. č. 1.

⁵ Frekvence výskytu demonstrací, nenávistná rétorika a fyzické násilí, které je doprovázely, pak přiměly například Bezpečnostní a informační službu, aby etnické napětí na místní úrovni spojované s existencí sociálně vyloučených lokalit označila za „hrozbu demokratickému zřízení ČR“ (BIS 2014: 10).

Demonstrace i reakce bezpečnostních institucí v podstatě potvrzují výzkumná zjištění, podle nichž veřejnost vnímá sociálně vyloučené lokality primárně jakožto „bezpečnostní riziko pro majoritu“ (Gabal a kol. 2008: 25). Toušek (2012: 20) na základě dotazníkových šetření provedených na Sokolovsku, v Plzni a Pardubicích konstatuje, že „všechny lokality, kde žijí Romové, jsou chápány jako místa pocitu nejvyššího nebezpečí na úrovni města“. Jak Toušek a kol. (2018) ukazují v prvním viktimizačním výzkumu v sociálně vyloučených lokalitách v ČR, toto zjištění může odrážet spíše realitu strachu nežli míru koncentrace reálné kriminality v konkrétních městských částech. Stereotypy v české společnosti ztotožňují Romy s nepřizpůsobivostí, parazitismem, nepořádkem a zločinností po staletí (Weinerová 2014). Nejinak tomu je také v případě současných vyloučených lokalit, jejichž romské obyvatelstvo bývá vykreslováno jako kriminální hrozba pro své sousedy (srov. Kluknavská a Zagibová 2013). Podle Topinky a Janouškové (2009) se o vyloučených lokalitách šíří množství fám a mýtů, jež skutečný stav kriminality ve vnímání veřejnosti výrazně zkreslují. A také Mareš (2003: 66) upozorňuje na skutečnost, že v očích řady občanů narušují Romové veřejný pořádek již svou „samotnou odlišností“, nikoli vlastním nežádoucím jednáním. Toušek a kol. (2018) navíc ukazují, že jsou to právě obyvatelé sociálně vyloučených lokalit, kteří se častěji stávají obětmi kriminality ve srovnání s jejich sousedy žijícími mimo vyloučené lokality.

V poslední době se ve veřejném diskurzu projevil určitý posun ve významu, co se týče kriminality a bezpečnosti v sociálně vyloučených lokalitách. Významně se totiž začala tematizovat problematika obchodu s chudobou, a to právě v souvislosti s možnými příčinami nebezpečnosti a pocitovaného růstu kriminality v sociálně vyloučených lokalitách a jejich okolí. Jak již bylo uvedeno výše, obchod s chudobou může nabývat mnoha významů: může být výnosným poskytováním bydlení pro chudé, činností exekutorů vůči zranitelným skupinám obyvatel, ale i přímo kriminální jednáním. V následujících kapitolách proto ukážeme, kde se tento pojem vzal, v souvislosti s jakými událostmi byl nejčastěji používán a co bylo jeho obsahem. Ještě předtím je však nutné objasnit metodologické kroky obsahové analýzy mediálních sdělení, která nás k odpovědím na tyto otázky přivede.

3. Metoda konstrukce a analýzy dat

Obsahová analýza je obecné označení pro „soubor technik pro analýzu komunikačních sdělení“ (Saraisky 2016: 27; srov. Dvořáková 2010). Komunikační sdělení v našem případě tvořily výstupy publikované v českých médiích, jejichž původní znění nebo přepisy jsou dostupné z mediální databáze Anopress IT.

Korpus tvoří výstupy zveřejněné v období 2006–2017⁶ a obsahující klíčová slova jako „obchod s chudobou“ a „byznys s chudobou“ ve všech jejich pádech (viz přílohu č. 1). Po očištění dat, včetně odstranění duplicitních výstupů a výstupů z jiných než zpravodajských médií, jsme vytvořili korpus čítající 1 277 textů, které byly zveřejněny ve zpravodajských médiích různého geografického zaměření, typu, periodicity a vlastnictví.

Analýza dat sestávala ze tří fází. Nejprve byly analyzovány charakteristiky korpusu mediálních sdělení. Každému z 1 277 sdělení byl přiřazen jeden textový dokument, který byl nazván pomocí následujícího formátu: „číslo dokumentu/rok vydání/typ média/geografické zaměření“. Tím jsme zároveň jednotlivá sdělení okódovali. Typ média jsme rozlišovali na web, tisk a televizi, u geografického zaměření jsme zohledňovali celostátní nebo regionální zaměření. Poté jsme všechny názvy textových dokumentů převedli do tabulky, přičemž jeden název dokumentu se rovnal jednomu řádku tabulky. Jednotlivé části názvu pak byly rozděleny do sloupců. Takto jsme připravili data k deskriptivní statistice, jejíž popis tvoří obsah analýzy první fáze.

Druhá fáze směřovala k identifikaci událostí klíčových pro mediální reprezentaci obchodu s chudobou. Tyto události byly vybrány podle kategorie četnosti textů obsahujících námi hledaná klíčová slova v určitém časovém období. To znamená, že jsme se zaměřili na dny, kdy bylo publikováno více než 5 sdělení. Takových dní bylo v období 2006–2017 celkem 32 a dohromady v nich bylo zveřejněno 241 textů.⁷ V těchto textech jsme pak určili 20 událostí, které v daných obdobích vyvolaly největší mediální zájem, a tyto události jsme následně popsali.

Třetí fáze odpovídá frekvenční analýze mediálních výstupů obsahujících klíčová slova obchodu s chudobou. Frekvenční analýza představuje metodu založenou na „automatickém získání informací v textu již obsažených“ (Hájek 2014: 97). Její logika stojí na předpokladu, že zjištěním frekvence plnovýznamových slov obsažených v textu jsme schopni zjistit, o čem text je. Frekvence výskytu určitého slova v daném prostředí je totiž v této logice považována za „indikátor dominantní povahy toho prostředí“ (Hájek 2014: 96). V tomto ohledu nám tedy může frekvenční analýza napovědět, které motivy byly pro studované texty dominantní a které naopak marginální. Tyto motivy pak zprostředkovávají význam termínu „obchod s chudobou“.

Frekvenční analýzu jsme realizovali v softwaru MAXQDA 18. Základní analytickou jednotkou bylo sdělení, respektive text. Každému textu jsme pomocí funkce „proměnné dokumentu“ přiřadili tři proměnné, které byly využity již

⁶ Konkrétně je toto období ohraničeno 27. zářím 2006, kdy byl dohledán první výstup zmiňující některé ze zadaných klíčových slov, a 26. srpnem 2017, kdy bylo vyhledávání provedeno a výsledky staženy z databáze.

⁷ V období 2006–2012 jsme neidentifikovali žádnou událost, protože počet textů zveřejněných v kterémkoli dni tohoto období nikdy nepřevyšoval hodnotu dvou.

v první fázi analýzy: rok vydání, geografické zaměření média a typ média (viz přílohu č. 2). Zároveň jsme připravili tzv. stop-list, tj. seznam slov, která program při vyhledávání ignoruje. Stop-list obsahoval především klíčová slova použitá při vyhledávání textů v Anopress IT a neplnovýznamová slova (číslovky, zájmena, neplnovýznamová slovesa apod.).

Ze všech slov identifikovaných v rámci frekvenční analýzy jsme vybrali 1 000 v textech nejčastěji zastoupených slov. Tato slova jsme využili při vytváření frekvenčních slovníků neboli seznamů slov, jejichž výskyt bude počítán v příslušných textech. Frekvenční slovníky jsou sestavovány na základě významové podobnosti vybraných slov, mnohoznačná slova jsou obvykle vyřazována. Takto jsme nakonec získali 167 slov, která jsme rozdělili do 3 slovníků, 15 kategorií a 9 subkategorií (viz přílohu č. 3). Slovníky jsme pojmenovali „Témata“, „Skupiny obyvatel“ a „Klíčové aktéři“. Témata reprezentovala kategorie obsahující slova odkazující k bydlení, kvalitě života, dluhům a exekucím, půjčkám, sociálním transferům, veřejným výdajům a legislativě. Tyto kategorie jsme pak vzhledem k významové rozmanitosti dále rozdělili do subkategorií. Kategorii bydlení tak tvořily subkategorie nemovitosti, platby za bydlení, ubytovny a migrace; kategorii kvalita života pak subkategorie vyloučení, životní příležitosti, výdaje domácnosti a kriminalita. Skupiny obyvatel se skládaly z kategorií obsahujících slova týkající se chudých, nájemníků, nepřízpůsobilých a Romů. Klíčové aktéři sestávali z kategorií státní správa, samospráva, neziskový sektor a soukromý sektor.

Vytvořením slovníků jsme získali nástroj, díky němuž jsme mohli porovnávat počty zmínek o vybraných kategoriích a subkategoriích v letech 2006 až 2017. Sledování vývoje zastoupení kategorií ve slovníku „Témata“ mělo zodpovědět otázku, jak byl ve sledovaném období obchod s chudobou prezentován. Sledováním vývoje zastoupení kategorií „Skupiny obyvatel“ jsme zjišťovali, o jakých skupinách obyvatel se v souvislosti s obchodem s chudobou hovořilo a v jaké míře. Konečně sledování vývoje kategorií ve slovníku „Klíčové aktéři“ mělo za cíl zjistit, kdo byl prezentován jako subjekt obchodu s chudobou, respektive kdo všechno tento fenomén utvářel.

4. Analýza

a. Charakteristiky korpusu

Obchod s chudobou se v mediálních výstupech sice objevil už v roce 2006, ale až do roku 2013 byl jeho výskyt velmi sporadický. První zmínka o obchodu s chudobou byla zveřejněna 27. září 2006 v článku „Jak dostat romské děti do škol“, který vyšel v jihomoravské mutaci deníku Mladá fronta Dnes. V rozhovoru s redaktorkou Ivanou Svobodovou použil sociolog Ivan Gabal termín „byznys s chudobou“ pro označení „privatizace bytového fondu“, již považoval za jednu z hlavních příčin sociálního vyloučení Romů v ČR (Svobodová 2006).

V roce 2006 to byl jediný mediální výskyt tohoto termínu. Podobně tomu bylo až do roku 2013, počet textů se pohyboval do deseti v každém roce (viz tabulku č. 1). Obchod s chudobou se objevoval v rozhovorech s výzkumnými a terénními sociálními pracovníky zabývajícími se sociálním vyloučením (např. Wanatowiczová 2007) nebo v komentářích psané těmito pracovníky samotnými (např. Křištof 2007). Po roce 2013 se výskyt „obchodu s chudobou“ v textech zvyšoval. Svého vrcholu tento proces dosáhl v roce 2017, kdy se jenom v prvních osmi měsících objevil ve 314 mediálních výstupech.

Tabulka 1: Vývoj počtu mediálních výstupů obsahujících termín „obchod s chudobou“ v období 2006–2017

Rok vydání	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017
Počet článků	1	4	3	1	2	3	6	164	211	292	276	314

Zdroj: autoři

Nyní budeme analyzovat povahu získaného korpusu, co se týče podílu různých typů médií na zveřejněných výstupech, publikační činnosti jednotlivých médií a nakonec činnosti pěti nejčastěji zastoupených médií v dlouhodobém časovém horizontu. Více než polovinu mediálního pokrytí v období 2013–2017 produkovala v každém roce s výjimkou roku 2014 internetová média, tj. média, která zcela nebo zčásti působí na webu.⁸ Míra zastoupení výstupů zveřejněných na webu se pohybovala od 54 do 63 %. Následovaly výstupy tisku, a to častěji spíše celostátního než regionálního. Výjimku zde představuje opět rok 2014, kdy regionální tisk předstihl celostátní. Méně o obchodu s chudobou referovaly celostátní televize a rozhlas (viz tabulku č. 2).

Co se týče zastoupení jednotlivých médií referujících o obchodu s chudobou, přes polovinu výstupů si mezi sebe rozdělilo pět médií. Vůbec nejčastěji se obchodem s chudobou v celém sledovaném období zabývaly Parlamentní listy se 161 výstupy (viz tabulku č. 3). V podobné míře byly výstupy s obchodem s chudobou publikovány v dalších médiích, a to v Deníku (včetně internetové verze denik.cz a všech regionálních mutací) v počtu 160 textů, v Mladé frontě Dnes (včetně internetové verze idnes.cz a regionálních mutací) v počtu 146 textů a v České televizi (všechny kanály ČT a web ct24.cz) v počtu 145 výstupů. Pětiprocentní hranici co do podílu publikovaných výstupů na celkovém korpusu přesáhlo také Právo (včetně internetové verze novinky.cz; 70 výstupů) a Český rozhlas (všechny stanice a web rozhlas.cz; 64 výstupů).

⁸ Vzhledem k nízkému počtu mediálních výstupů není období let 2006–2012 do tabulky zahrnuto.

Tabulka 2: Přehled mediálních výstupů 2013–2017 dle roku vydání, typu a zaměření média

Rok vydání	2013 v % (n=164)	2014 v % (n=211)	2015 v % (n=292)	2016 v % (n=276)	2017 v % (n=314)
Web	62,2	46	58,9	62,7	54,1
Tisk celostátní	16,5	18	15,1	16,7	15,1
Tisk regionální	12,8	20,9	12,7	8,3	12,4
TV celostátní	4,9	12,3	10,6	8,3	12,7
Rozhlas celostátní	3	1,4	1,7	2,2	3,8
Rozhlas regionální	0,6	1,4	1	1,8	1,9
Celkem	100	100	100	100	100

Zdroj: autoři

Tabulka 3: Zastoupení referujících médií v korpusu 2006 -2017 (≥ 10 výstupů)

Název média	n článků	podíl v datovém souboru (v %)
Parlamentnilisty.cz	161	12,6
Deník/denik.cz	160	12,5
MF Dnes/idnes.cz		11,4
ČT/ct24.cz	145	11,4
Právo/novinky.cz	70	5,5
ČRo/rozhlas.cz	64	5,0
Denikreferendum.cz	59	4,6
Romea.cz	51	4,0
HN/ihned.cz/ekonom	44	3,5
Týden/tyden.cz	42	3,3
Lidové noviny/lidovky.cz/Pátek	40	3,1
LN/ceskapozice.cz		
Haló noviny	37	2,9
Aktualne.cz	34	2,7
Blesk/blesk.cz	22	1,7
Novinky.cz	21	1,6
Krajskelisty.cz	19	1,5
Prima Family	17	1,3
5plus2/5plus2.cz	14	1,1
E15.cz	11	0,9
Regionální novinky/První zprávy	10	0,8

Zdroj: autoři

Parlamentní listy držely v množství publikovaných výstupů obsahujících termín „obchod s chudobou“ krok s hlavními deníky a Českou televizí (viz tabulku č. 4). Vrcholnými lety byly z tohoto hlediska roky 2015 a 2016, kdy Parlamentní listy přinesly 46, resp. 43 článků. To znamená za rok průměrně téměř jeden článek týdně. Ačkoli Parlamentní listy byly médiem, které celkově zveřejnilo nejvíce výstupů, je třeba dodat, že většina těchto textů referovala o tématu spíše útržkovitě a jen minimum příspěvků se jím zabývalo hlouběji. Z tabulky je dále zajímavé, že před rokem 2013 se výstupy s termínem obchod s chudobou vydávaly pouze v Mladé frontě Dnes.

Tabulka 4: Počet článků u pěti nejvíce zastoupených médií v letech 2006 až 2017

	parlamentnilisty.cz	Deník/ denik.cz	MF Dnes /idnes.cz	CT/ ct24.cz	Právo/ novinky.cz
2006	0	0	1	0	0
2007	0	0	4	0	0
2008	0	2	1	0	0
2009	0	0	0	0	0
2010	0	0	1	0	0
2011	0	0	0	0	0
2012	0	0	2	0	0
2013	17	22	17	11	4
2014	33	26	36	26	13
2015	46	36	24	35	15
2016	43	31	29	32	19
2017	22	43	31	41	19

Zdroj: autoři

5. Klíčové události

Klíčové události jsou témata, která určovala vývoj publikace mediálních sdělení v souvislosti s obchodem s chudobou (v textu jsou označeny kurzívou). Momentem, jenž v roce 2013 pravděpodobně odstartoval častější psaní o obchodu s chudobou a na který řada pozdějších textů odkazovala, bylo odpojení soukromé ubytovny ve čtvrti Krásné Březno v Ústí nad Labem od elektřiny a vody s cílem vystěhovat její obyvatele. O této události informoval Vratislav Dostál v Deníku Referendum 1. 2. 2013, přičemž samotný termín „byznys s chudobou“ použila jedna z aktivistek, jež přijela do Ústí nad Labem podpořit rodiny bydlící na ubytovně. Obchod s chudobou reprezentoval v její promluvě podnikatelskou aktivitu zaměřenou na poskytování substandardního bydlení

chudým lidem pobírajícím dávky na bydlení – v tomto případě doplatek na bydlení, který jim dovoluje platit z hlediska trhu nadhodnocené nájemné.⁹

Na Dostálův článek navázaly zprávy z různých koutů ČR, které o obchodu s chudobou informovaly ve stejném významu (např. Malecký 2013). Jako ikonické místo substandardního bydlení byla v těchto článcích prezentována nejčastěji ubytovna, respektive místo dočasného ubytování většího počtu osob, které je specificky právně upraveno.¹⁰ Vztah mezi obchodem s chudobou a poskytováním bydlení na ubytovnách prohloubilo i medializované zveřejnění dokumentu *Zpráva o ubytovnách na Ostravsku* (ČTK 2013a) vypracovaného občanským sdružením Vzájemné soužití.

V druhé polovině roku 2013 zazníval termín „obchod s chudobou“ především v předvolebních debatách a na medializovaných tiskových konferencích ve vztahu k bezpečnosti a přijetí zákona o sociálním bydlení. Tento zákon měl jednoznačně stanovit kompetence státu a obcí v oblasti zajišťování sociálního bydlení pro chudé obyvatelstvo.

Dalšími událostmi bylo zveřejnění návrhu sedmi vládních opatření pro předcházení sociálním nepokojům (např. ČTK 2013b) a *Koaliční smlouvy vládních stran ANO, ČSSD a KDU-ČSL* (Vláda ČR 2013). V obou těchto dokumentech bylo jako největší problém obchodu s chudobou představováno poskytování substandardního bydlení chudému obyvatelstvu za vysoký nájem proplácený státem.

Od roku 2013 počet výstupů užívající termín obchod s chudobou rostl; mezi roky 2013 a 2017 se jejich počet téměř zdvojnásobil. Zvýšený výskyt v roce 2014 souvisí se dvěma událostmi. První je *květnový výjezd tehdejších členů vlády*, tj. ministra vnitra Milana Chovance, ministryně práce a sociálních věcí Michaely Marksové a ministra pro lidská práva a rovné příležitosti Jiřího Dienstbiera ml., do Šluknovského výběžku v Ústeckém kraji,¹¹ kam je pozvali místní starostové za

⁹ Doplatek na bydlení je dávka pomoci pro osoby či rodiny ve hmotné nouzi určená k úhradě nákladů na bydlení. Smyslem dávky je, aby po zaplacení nákladů na bydlení (nájem, platba za služby a energie) zůstala osobě či rodině částka na živobytí. Doplatek na bydlení je čerpán ze systému státní sociální podpory a je vyplácen Úřadem práce. K právnímu vymezení nároku na doplatek na bydlení viz např. Ministerstvo práce a sociálních věcí (2018); srov. Vašíčková (2017). Doplatky na bydlení jsou považovány za jeden z hlavních faktorů, které obchod s chudobou jakožto poskytování nevyhovujícího bydlení chudým umožňují (k vysvětlení principů tohoto způsobu podnikání viz např. Radostný, Štěpánková a Vališ 2015).

¹⁰ V českém právním řádu je ubytovna vymezena v § 43, 44 a 45 vyhlášky o technických požadavcích na stavby ze dne 12. srpna 2009 jako „stavba ubytovacího zařízení“. Ubytovna se v tomto ohledu nijak neliší od jiných ubytovacích zařízení. V lidovém pojetí je však ubytovna spojována buď s dočasným ubytováním dělníků, nebo dlouhodobým ubytováním chudých rodin (srov. Jemelka 2018; Tomicic a Kupka 2017).

¹¹ Šluknovský výběžek leží v okrese Děčín v Ústeckém kraji při hranicích s Německem. Od srpna do října 2011 zde na několika místech proběhlo 18 demonstrací namířených vůči zde žijícím Romům, jimž byla připisována vina za zhoršenou bezpečnostní situaci, narušování veřejného pořádku a zneužívání sociálního systému. Některých demonstrací se účastnilo i více než 1 000

účelem ukázky neutěšeného stavu obchodu s chudobou (např. Česká televize 2014). Obchod s chudobou byl v těchto člancích opět prezentován prostřednictvím ubytoven pro chudé, které jejich provozovatel financoval z doplatků na bydlení.

Druhou významnou událostí v roce 2014 byly *podzimní volby do obecních zastupitelstev a senátu*. Obchod s chudobou, prezentovaný nejen jako poskytování bydlení chudým lidem, ale například i jako hazard, se stal pro některé obce jedním z ústředních politických témat, což rezonovalo i v českých médiích v srpnu a září 2014 (např. Nedvěd 2014).

V první polovině roku 2015 byly výraznými událostmi *návštěva ministryně práce a sociálních věcí v obci Větrná v jižních Čechách* „zasažených“ obchodem s chudobou (např. Mlsová 2015) a *zveřejnění druhé Analýzy sociálně vyloučených lokalit v ČR* informující o zdvojnásobení počtu těchto oblastí od roku 2006 (např. Šrajbrová 2015). Mnohem důležitější však byl spor o výklad „*Stanjurova přílepku*“, součástí novely zákona o hmotné nouzi, která zaváděla souhlas obcí s vyplácením doplatku na bydlení. To mělo pomoci k regulaci ubytoven na území českých obcí (např. Eliášová 2015).¹²

I v druhé půlce roku 2015 byl obchod s chudobou užíván jako zdůvodnění pro změny v sociální politice. Šlo především o *další novelu zákona o hmotné nouzi*, jež měla tentokrát snížit výši doplatku na bydlení (např. Komárek 2015). Na konci roku 2015 se pak termín „obchod s chudobou“ dostal i do sledovaného *projevu Miloše Zemana*, v němž prezident uvedl obchod s chudobou jako důsledek „nesmyslných“ sociálních dávek (Štván 2015).

Doplatku na bydlení se týkaly také nejmedializovanější události v roce 2016. Zatímco začátkem června se v souvislosti s novelou zákona o hmotné nouzi hovořilo o *snížení výše doplatku*, na konci října byla *tato novela odložena* (PV 2016).

osob. Nepokoje odstartovaly 15. 8. 2011 v Novém Boru, městě, které paradoxně leží mimo oblast Šluknovského výběžku. Do této oblasti se však demonstrace záhy přesunuly. Nepokoje ve Šluknovském výběžku se staly výrazným symbolem neřešeného sociálního napětí v ČR. V samotném čase nepokojů ani po jejich skončení se termín „obchod s chudobou“ v českých médiích prakticky neobjevoval. Až později začal být považován za jednu z hlavních příčin šluknovských událostí. Blíže k tématu viz např. Ministerstvo vnitra ČR (2011).

¹² „Stanjurův přílepek“ byla část ustanovení §33 odst. 6 Zákona č. 111/2006 Sb., o pomoci v hmotné nouzi, ve znění zákona č. 252/2014 Sb., která ustavovala, že pro přiznání doplatku na bydlení bude třeba souhlas obce. Označení „Stanjurův přílepek“ získala tato část podle poslance Parlamentu ČR Zbyňka Stanjury (ODS), jenž ji do zákona prosadil ke konci roku 2014 na základě poptávky některých starostů obcí, na jejichž území se nacházely ubytovny pro příjemce doplatku na bydlení (Vláda ČR 2015). Tímto opatřením mohly obce v podstatě zastavit příjem poskytovatelů bydlení na způsob obchodu s chudobou. Kritika „Stanjurova přílepku“ upozorňovala na to, že neřeší náhradní ubytování pro dotčené osoby, a tak hrozilo, že jejich velká část skončí ze dne na den na ulici. Proti „Přílepku“ se vzedmula ze strany veřejnosti vlna odporu (viz např. Trachtová 2015). Krátce po vstoupení novely zákona v účinnost vydalo Ministerstvo vnitra výklad, podle něž se Úřady práce, které mají vyplácení doplatku na bydlení v gesci, nemusejí nařízením obce řídit (viz např. Čápková 2015).

V období mezi návrhem a odložením navštívil premiér Andrej Babiš město Varnsdorf ve Šluknovském výběžku. V průběhu své návštěvy navštívil i místní sídliště, představující lokální symbol obchodu s chudobou. Ve Varnsdorfu pak pronesl na adresu Romů, zde typických klientů obchodu s chudobou, následující, později medializovanou a kritizovanou větu: „Byly doby, kdy všichni Romové pracovali. To, co píší v novinách ti blbečci, že tábor v Letech byl koncentrák, to je lež. Byl to pracovní tábor. Kdo nepracoval, šup a byl tam“ (Uhlová 2016).

Na začátku října pak média zaujala *tisková zpráva Platformy pro sociální bydlení* týkající se studie informující o vysokých finančních úsporách při zavedení sociálního bydlení v ČR (Platforma pro sociální bydlení 2016). Na konci roku byla medializovanou událostí *debata při schvalování státního rozpočtu*, k němuž se vyjádřil i prezident ČR Miloš Zeman, přičemž zopakoval svůj postoj k doplatku na bydlení (např. Ťopěk 2016).

V roce 2017 se média v souvislosti s obchodem s chudobou opakovaně zabývala připravovaným, rozjednaným a nakonec neschváleným zákonem o sociálním bydlení (např. bru/ČTK 2017; Česká televize 2017).¹³ Pozornosti se ale dostalo i politickému happeningu iniciativy Mít svůj domov uspořádanému na jeho podporu před Úřadem vlády (pel 2017). Velkou pozornost v českých médiích vyvolalo *rozhodnutí Ústavního soudu z 19. ledna 2017* rušící rozhodnutí Okresního soudu v Trutnově ve věci uzavření nevýhodných úvěrových smluv mezi jednatelem obchodní společnosti a jejich klientkou sužovanou finanční tísní. V rozhodnutí Ústavního soudu, stejně jako v médiích (Hovorka 2017), byl tento případ prezentován jako příklad obchodu s chudobou. Ze všech zde uvedených událostí šlo o jedinou, v níž byl obchod s chudobou chápán jako poskytování vysoce úročených půjček.

Ke konci sledovaného období se v kontextu vybraných textů zmiňujících „obchod s chudobou“ diskutovaly *volby do Poslanecké sněmovny*. Boj proti obchodu s chudobou byl uveden v programových prioritách politických stran i v prohlášeních jednotlivých politických kandidátů.

¹³ Zákon o sociálním bydlení je dlouhodobě připravovaný zákon, jehož cílem je transparentní vymezení podmínek pro poskytování sociálního bydlení. Zákon o sociálním bydlení byl dlouhodobým tématem koaliční vlády ČSSD, ANO a KDU-ČSL v letech 2013–2017. Na normě o poskytování sociálního bydlení však nepanovala shoda, a to zejména v oblasti povinnosti obcí vyčlenit k sociálnímu bydlení bytový fond. V době psaní tohoto článku nebyl Zákon o sociálním bydlení stále připraven ani v paragrafovém znění. K přípravě zákona o sociálním bydlení blíže viz (Platforma pro sociální bydlení (n.d.))

Tabulka 5: Nejdůležitější události v textech o obchodu s chudobou v letech 2006–2017

Datum vydání	Událost
3. 4. 2013	Vydání zprávy Vzájemné soužití
26. 9. 2013	Předvolební pořady a tiskové konference o bezpečnosti a zákoně o sociálním bydlení
11. 12. 2013	Sedm opatření vlády proti sociálním nepokojům + koaliční smlouva
13. 12. 2013	Zveřejnění finální verze Koaliční smlouvy ANO, ČSSD, KDU-ČSL
10. 9. – 7. 10. 2014	Volby do obecních zastupitelstev a do senátu
10. 4. – 11. 4. 2015	Návštěva ministryně Marksové ve Větrní
27. 5. 2015	Analýza sociálně vyloučených lokalit v ČR
23. 6. 2015	„Stanjurův přílepek“
29. 9. – 3. 10. 2015	Novela zákona o hmotné nouzi – snížení doplatku na bydlení
26. 12. 2015	Projev prezidenta Miloše Zemana
1. 6. 2016	Novela zákona o hmotné nouzi (snížení doplatku na bydlení)
2. 9. 2016	Návštěva premiéra Andreje Babiše ve Varnsdorfu
3. – 6. 10. 2016	Tisková zpráva Platformy pro sociální bydlení
21. 10. 2016	Odložení novely o zákonu v hmotné nouzi
7. 12. 2016	Postoj Miloše Zemana k doplatku na bydlení při debatě o státním rozpočtu
5. 1. 2017	Mít svůj domov - Happening o zákonu o sociálním bydlení před Úřadem vlády
8. 2. 2017	Rozhodnutí Ústavního soudu o „nemravných úrocích“
8. 3. 2017	Vláda schválila zákon o sociálním bydlení
11. 4. 2017	Kritika zákona o sociálním bydlení
25. 8. 2017	Volby do poslanecké sněmovny

Zdroj: Výpočet autorů

6. Témata, skupiny obyvatel a klíčoví aktéři

Ve frekvenční analýze byly na základě významové podobnosti sloučeny nejčastěji se vyskytující a jiná relevantní plnovýznamová slova do tří hlavních skupin, respektive slovníků. Témata zahrnovala kategorie „bydlení“, „sociální transfery“, „kvalita života“, „veřejné výdaje“, „půjčky“ a „dluhy a exekuce“. Skupiny obyvatel byly nejčastěji reprezentovány kategoriemi „chudí“, „nájemníci“, „Romové“ a „nepřízpůsobiví“. Klíčovými aktéry pak představovaly kategorie „státní správa“, „samospráva“, „nevládní organizace“ a „soukromí podnikatelé“. Následně jsme pozorovali, jak se v průběhu času měnilo zastoupení jednotlivých kategorií. To

nám ukázalo míru, v jaké byly jednotlivé kategorie přítomny v korpusu a do jaké míry utvářely celkový obraz mediální reprezentace obchodu s chudobou.

„Bydlení“ bylo vůbec nejčastěji obsaženou kategorií v analyzovaném korpusu. Téměř každý mediální výstup, v němž se hovořilo o obchodu s chudobou, se zmiňoval o „nemovitostech“; ty se objevovaly pravidelně ve více než 90 % mediálních výstupů (viz tabulku č. 6). Podobně často byly ze začátku sledovaného období zastoupeny položky reprezentující „ubytovny“, u nichž však došlo v roce 2017 k propadu. Zatímco v roce 2014 byly ubytovny zmíněny v 87 % mediálních výstupů, v roce 2017 šlo už pouze o 53 % textů. Poměrně stabilní bylo zastoupení subkategorie „platby za bydlení“, která se v každém ze sledovaných let vyskytovala přibližně v polovině výstupů. Nejvyššího podílu dosáhla tato subkategorie v roce 2016, kdy byla obsažena v 62 % sdělení. K nárůstu zastoupení došlo u subkategorie „migrace a stěhování“. Zatímco v roce 2013 se o migraci a stěhování hovořilo v 30 % mediálních výstupů, v roce 2017 jde už o téměř 40 % textů.

Kategorie reprezentující „dluhy a exekuce“ byla ve studovaném korpusu zastoupena přibližně ve třetině výstupů. O něco častěji byla zahrnuta i kategorie „veřejné výdaje“, jejíž položky se vztahovaly mimo jiné i k dávkám na bydlení. Zastoupení této kategorie se ve sledovaném období pohybovalo mezi 30 a 50 % výstupů. Kategorie „výdaje domácností“ a „půjčky“ takto vysokého zastoupení nedosahovaly. O výdajích domácností se hovořilo jen ve 3 až 8 % mediálních výstupů, o půjčkách v 7 až 17 % výstupů.

Podobně často jako kategorie bydlení byla v počátku sledovaného období zastoupena i kategorie „sociální transfery“. V roce 2013 se o sociálních transferech hovořilo v 77 % mediálních výstupů. Vrcholu dosahovala tato kategorie v letech 2014 a 2015, kdy na sociální transfery odkazovalo téměř 82 % mediálních výstupů. V roce 2017 se však její podíl snížil na 60 % výstupů. Výrazné změny jsme zaznamenali i u kategorie „kvalita života“. U většiny témat s ní spojených došlo k poklesu jejich zastoupení. Mezi lety 2013 a 2017 se například podíl subkategorie „vyloučení“ snížil o 20 %, u subkategorií „životní příležitosti“ a „kriminalita a strach z kriminality“ to bylo o 14 %. Nejvýraznější nárůst ze všech kategorií jsme zaznamenali u legislativy. Zatímco v roce 2013 se tyto položky vyskytovaly přibližně ve 4 z 10 mediálních výstupů, v roce 2017 už šlo téměř o 7 z 10 výstupů.

Skupiny obyvatel byly zastoupeny kategoriemi „chudí“, „nájemníci“, „Romové“ a „nepřízpůsobiví“. O chudých se hovořilo stabilně přibližně v 5 z 10 mediálních výstupů. Stabilně, ale podstatně méně, se také odkazovalo na skupinu obyvatel označovaných jako „nepřízpůsobiví“. Tato kategorie se objevovala přibližně v 1 z 10 textů. Změny jsme zaznamenali u kategorií „nájemníci“ a „Romové“. Zatímco podíl výstupů odkazujících na nájemníky se ve sledovaném období zvýšil z 18 na 28 %, podíl výstupů odkazujících na Romy klesl ze 43 % v roce 2013 na 20 % v roce 2017. Tento údaj je navíc nutné vnímat i v kontextu předchozích let 2006–2012, kdy se Romové objevovali takřka ve všech výstupech obsahujících termín „obchod s chudobou“.

Tabulka 6: Zastoupení položek reprezentujících témata (absolutní a relativní četnosti)

		Kategorie Bydlení										Kategorie Dluhy a exekuce	Kategorie Veřejné výdaje	Kategorie Půjčky	Kategorie Sociální transfery	Kategorie Kvalita života								Kategorie Legislativa	
		bydlení		nemovitosti		ubytovny		platby za bydlení		migrace a stěhování						výdaje domácností		vyloučení		životní příležitosti		kriminalita a strach z kriminality			
Rok	počet článků v korpusu	abs.	rel.	abs.	rel.	abs.	rel.	abs.	rel.	abs.	rel.	abs.	rel.	abs.	rel.	abs.	rel.	abs.	rel.	abs.	rel.	abs.	rel.		
2006	1	0	0%	1	100%	0	0%	0	0%	0	0%	0	0%	0	0%	0	0%	1	100%	1	100%	1	100%	0	0%
2007	4	1	25%	3	75%	1	25%	2	50%	2	50%	4	100%	4	100%	0	0%	3	75%	1	25%	1	25%	1	25%
2008	3	1	33%	1	33%	0	0%	1	33%	1	33%	2	67%	2	67%	0	0%	2	67%	0	0%	0	0%	0	0%
2009	1	0	0%	1	100%	0	0%	0	0%	0	0%	1	100%	1	100%	0	0%	1	100%	1	100%	1	100%	1	100%
2010	2	0	0%	2	100%	0	0%	0	0%	1	50%	0	0%	2	100%	1	50%	0	0%	1	50%	1	50%	1	50%
2011	3	0	0%	0	0%	0	0%	0	0%	2	67%	3	100%	0	0%	3	100%	0	0%	0	0%	2	67%	0	0%
2012	6	4	67%	6	100%	3	50%	3	50%	2	33%	2	33%	3	50%	2	33%	5	83%	2	33%	2	33%	2	33%
2013	164	125	76%	153	93%	131	80%	96	59%	50	30%	52	32%	65	40%	28	17%	127	77%	5	3%	85	52%	62	38%
2014	211	180	85%	201	95%	183	87%	107	51%	55	26%	55	26%	107	51%	15	7%	173	82%	9	4%	102	48%	59	28%
2015	292	249	85%	273	93%	215	74%	141	48%	83	28%	83	28%	100	34%	25	9%	239	82%	24	8%	141	48%	64	22%
2016	276	229	83%	254	92%	177	64%	170	62%	76	28%	86	31%	107	39%	26	9%	223	81%	11	4%	154	56%	73	26%
2017	314	255	81%	290	92%	165	53%	184	59%	123	39%	106	34%	103	33%	45	14%	187	60%	15	5%	118	38%	56	18%

Zdroj: autoři

7. Závěr

Obchod s chudobou představuje podstatný politický problém, avšak sociálněvědní výzkum tuto skutečnost zatím příliš nereflektoval. V této explorační studii jsme se pokusili prozkoumat mediální reprezentaci obchodu s chudobou v českých zpravodajských médiích, abychom zjistili základní parametry tohoto fenoménu a debaty o něm a tím podpořili navazující výzkum. Výzkum sestával ze tří kroků, konkrétně analýzy (a) charakteristik korpusu, (b) důležitých událostí a (c) relevantních témat, skupin obyvatel a klíčových aktérů. Využita přitom byla metoda kvantitativní a kvalitativní obsahové analýzy.

Charakteristiky korpusu jsou následující. Ačkoli se texty obsahující „obchod s chudobou“ objevují již v roce 2006, medializován začíná být tento fenomén až od roku 2013. S výjimkou roku 2016 se ve všech pozdějších letech počet publikovaných sdělení každoročně zvyšoval.¹⁴ Současně platí, že obchod s chudobou nepatří mezi témata, která by bylo možné označit za doménu bulvárních či okrajových médií. Jakkoli bychom Parlamentní listy mohli považovat za jejich představitele, zájem České televize jejich zastoupení vyvažuje. Sám pojem „obchod s chudobou“ rovněž nelze vzhledem k výše řečenému považovat za bulvární či hovorový. Rovněž nelze říci, že by obchod s chudobou byl záležitostí pouze regionálního zájmu. Přestože Deník.cz, Mladá fronta Dnes a Právo disponují regionálními variantami, Parlamentní listy a Česká televize se primárně orientují na celé území ČR.

Co se týče klíčových událostí, z jejich analýzy můžeme odvodit, že obchod s chudobou představuje sociální a politický problém, který má být řešen především legislativních opatření. Klíčovou se jeví problematika bydlení diskutovaná v kontextu zákona o sociálním bydlení na jedné straně a zpřísněním poskytování dávek na bydlení a jejich snížením na straně druhé. K obchodu s chudobou se vyjadřuje politická reprezentace, od lokálních politiků po hlavu státu. Nicméně důležitý je rovněž hlas odborníků, výzkumníků mapujících výskyt sociálně vyloučených lokalit a expertů na sociální bydlení.

Politickým tématem se obchod s chudobou stal nejspíš v druhé polovině roku 2013, neboť se diskutoval v kontextu komunálních a senátních voleb a koaliční smlouvy. O tom svědčí rovněž i nárůst příslušných kategorií – „státní správa“, „samospráva“ aj. – v jednotlivých výstupech, jak ukázala frekvenční analýza.

Frekvenční analýza rovněž doložila, že obchod s chudobou je z hlediska své mediální reprezentace významně asociován s tématem bydlení. U tématu kvality života naopak byl zaznamenán v průběhu sledovaného období výrazný pokles zastoupení. Kriminalita a strach z kriminality dokonce představovala v těchto

¹⁴ Je zajímavé, že pojem „obchod s chudobou“ nebyl příliš používán v letech 2011 a 2012, kdy se konaly tzv. Události ve Šluknovském výběžku a řada dalších protiromských akcí v sociálně vyloučených lokalitách. To lze zčásti vysvětlit tím, že tehdy ještě nebyl tolik veřejně akcentován nárůst výdajů na dávky na bydlení (srov. Walach 2018).

výstupech okrajové téma. Z toho můžeme usuzovat, že mediální výstupy obsahující výraz „obchod s chudobou“ se čím dál tím méně týkaly konkrétních příkladů každodenního strádání a pozornost se spíše přesunula ke konkrétním politickým řešením.

Na základě analýzy skupiny obyvatel lze konstatovat, že obchod s chudobou byl během období 2006–2017 stále méně vnímán jako záležitost odlišné etnické příslušnosti. Předpokládáme, že ruku v ruce s tím jde označování skupiny obyvatel pomocí spíše neutrálních, socioekonomických kategorií, jako jsou „chudí“ nebo „nájemníci“. Zvýšený podíl výskytu kategorie „nájemníků“ pak potvrzuje prohlubující se orientaci médií na otázku bydlení. To nicméně nemusí znamenat, že by autoři výstupů nebo jejich čtenáři nevnímali celou problematiku nutně etnicky. Na to však frekvenční analýza odpovědi neposkytuje.

Klíčovým aktérem byla z hlediska mediální reprezentace zejména státní správa. Výrazný nárůst zastoupení kategorií samospráva a soukromé subjekty v letech 2013 a 2014 může souviset s výše uvedeným odklonem od konkrétních příkladů každodenního strádání k politizaci fenoménu. Nevládní organizace nebyly sice tak často zmiňovány, ale nejen optikou klíčových událostí lze jejich roli považovat za významnou. Jsou důležitým aktérem agenda-settingu a nepochybně utvářejí politický proces.

Obchod s chudobou můžeme tedy optikou jeho mediální reprezentace vymezit jako týkající se především oblasti bydlení, jež je stále méně chápána jako etnický problém, avšak o to více jako problém politický, který má být řešený legislativními a kontrolními opatřeními postihujícími zejména vyplácení dávek na bydlení, a též poskytování sociálního bydlení. Toto je klíčový závěr naší studie, která je zajímavá nejen tím, co analýza odhalila, ale také tím, co v ní – a v analyzovaném korpusu – zůstalo spíše skryto. Tím jsou především strukturální aspekty, které umožnily obchodu s chudobou vzniknout: namísto příčin se pozornost soustředila spíše na důsledky a jejich zvládání.

Výše uvedené závěry je však třeba vnímat v kontextu limitů, které obsahová analýza má. Především frekvenční analýza je spíše pomocnou technikou sociálněvědního výzkumu, jejíž předností je schopnost zpracovat velké množství textových dat a naopak nedostatkem nemožnost odhalit „nové vědění“ či „netriviální struktury“ (Hájek 2014: 97). Zjištěné vzorce nicméně mohou napomoci orientovat další bádání v dané oblasti. Zprv, politizace obchodu s chudobou a snaha o jeho regulaci ukazuje, že bezpečnost a kriminalita v sociálně vyloučených lokalitách může být tvarována politickými a ekonomickými silami, nad nimiž nemají obyvatelé těchto míst žádnou kontrolu. Právě tyto síly, jako je například politika v oblasti bydlení, je nutné podrobit dalšímu zkoumání. Zadrhé, obchod s chudobou se netýká jen oblasti bydlení, nýbrž i mnoha dalších témat jako dluhy, migrace nebo sociální transfery. Zdá se, že se obchod s chudobou stal důležitým prizmatem, jímž se nahlíží problematika chudoby a sociálního vyloučení. Politické řešení tohoto problému však vyžaduje podrobné znalosti

o jeho příčinách, historickém vývoji, struktuře, formách a dopadech na zúčastněné aktéry, včetně jejich interpretačního hlediska. Bez prozkoumání těchto témat mohou být politická řešení neefektivní či kontraproduktivní. Zatřetí, mediální deetnizace obchodu s chudobou ukazuje, že problematika bezpečnosti a kriminality v SVL je stále méně chápána jako „romský“ problém. Tento posun je třeba při dalších kriminologických výzkumech v této oblasti brát v potaz.

Bibliografie

Poznámka: Všechny on-line zdroje byly ověřeny k 9. 12. 2018

- BIS (2014): *Výroční zpráva Bezpečnostní informační služby za rok 2013*. Praha: Bezpečnostní informační služba, on-line (<https://www.bis.cz/public/site/bis.cz/content/vyrocnizpravy/2013-vz-cz.pdf>)
- BRU/ČTK (2017): „Ministři odklepli sociální bydlení, Šlechtová má ale výhrady.“ *Blesk.cz*, 8. 3. 2017, on-line (<http://www.blesk.cz/clanek/zpravy-politika/454739/ministri-odklepli-socialni-bydleni-slechtova-ma-ale-vyhrady.html>),
- Čápková, Hana (2015): „Ošklivá hra s bezmocnými.“ *Týdeník Respekt*, 22. 7. 2015, on-line (<https://www.respekt.cz/fokus/oskliva-hra-s-bezmocnymi>), [ověřeno k 9. 12. 2018].
- Česká televize (2014): „Ministři řešili na Šluknovsku problémy sociálně vyloučených lokalit.“ *Česká televize* (Události v regionech, Praha), 12. 5. 2014, on-line (<https://www.ceskatelevize.cz/ivysilani/10118379000-udalosti-v-regionech-praha/214411000140512-udalosti-v-regionech/obsah/325732-ministri-resili-na-sluknovsku-problemy-socialne-vyloucenych-lokalit?kvalita=ad>)
- Česká televize (2017): „Zákon o sociálním bydlení čelil kritice poslanců. Podle opozice nepomůže a bude stát miliardy.“ *Česká televize*, 11. 4. 2017, on-line (<https://ct24.ceskatelevize.cz/domaci/2083953-zakon-o-socialnim-bydleni-celil-kritice-poslancu-podle-opozice-nepomuze-a-bude-stat>)
- Český rozhlas (2018): „Za exekuce může byznys s chudobou. Věřitelé by měli být zodpovědnější, radí Daniel Hůle.“ *Český rozhlas – Radiožurnál*, 28. 2. 2018, on-line (<https://radiozurnal.rozhlas.cz/za-exekuce-muze-byznys-s-chudobou-veritele-meli-byt-zodpovednejsi-radi-daniel-7180981>)
- ČTK (2013a): „Byznys s chudobou: Majitelé ubytoven mají z cizích dávek tisíce měsíčně.“ *E15.cz*, 3. 4. 2013, on-line (<https://www.e15.cz/domaci/byznys-s-chudobou-majitele-ubytoven-maji-z-cizich-davek-tisice-mesicne-971546>)
- ČTK (2013b): „Sedm opatření vlády proti sociálním nepokojům. Mají řešit i obchod s chudobou v ubytovnách.“ *Hospodářské noviny*, 11. 12. 2013, on-line (<https://domaci.ihned.cz/c1-61432990-sedm-opatreni-vlady-proti-socialnim-nepokojum-maji-resit-i-obchod-s-chudobou-v-ubytovnach>)
- Drulák, Petr (2009): *Metafora studené války: Interpretace politického fenoménu*. Praha: Portál.
- Dvořáková, Ilona (2010): „Obsahová analýza/formální obsahová analýza/kvantitativní obsahová analýza.“ *AntropoWebžin* 6(2), 95–9.
- Dvořáková, Tereza (2015): *Situační analýza města Slaný ve Středočeském kraji*. Praha: Agentura pro sociální začleňování.
- Eliášová, Kateřina (2015): „Byznys s chudobou kvete dál.“ *Lidové noviny*, 2. 7. 2015, s. 1.

- Gabal, Ivan, Karel Čada, Jan Snopek a Jiří Chvátal (2008): *Sociální vyloučení Romů a česká společnost. Klíč k posílení integrační politiky obcí*. Praha: Otevřená společnost, o. p. s.
- Gruber, Jan (2017): „Města blokuji výplatu doplatku na bydlení. Připravuje se ústavní stížnost.“ *Denikreferendum.cz*, 25. 8. 2017, on-line (<http://denikreferendum.cz/clanek/25918-mesta-blokuji-vyplatu-doplatku-na-bydleni-pripravuje-se-ustavni-stiznost>)
- Hájek, Martin (2014): *Čtenář a stroj: vybrané metody sociálněvědní analýzy textů*. Praha: Sociologické nakladatelství (SLON).
- Hovorka, Jiří (2017): „Obchod s chudobou je nemravný, zastal se Ústavní soud ženy, kterou nevýhodná půjčka připravila o byt.“ *Hospodářské noviny*, 8. 2. 2017, on-line (<https://domaci.ihned.cz/c1-65617250-byznysu-s-chudobou-nelze-prihlizet-zastal-se-ustavni-soud-zeny-terou-nevyhodna-pujcka-pripravila-o-byt>)
- Jedináková, Helena a Jana Pischová (2013): *Zpráva o ubytovnách na Ostravsku aneb jsou ubytovny opravdu vhodným řešením pro bydlení rodin s dětmi a lidí bez domova?* Ostrava: Vzájemné soužití.
- Jemelka, Martin (2018): „Od hornických kolonií po ghetta.“ *A2larm.cz*, 10. 2. 2018, on-line (<https://a2larm.cz/2018/02/od-hornickych-kolonii-po-ghetta/>)
- Kluknavská, Alena a Lenka Zagibová (2013): „Neprispôsobiví Rómovia a slušná väčšina? Spravodajský diskurz po násilných udalostiach na severe Českej republiky 2011.“ *Stredoevropské politické studie* 15(4), 300-323.
- Komárek, Michal (2015): „Ministryně Michaela Marksová je ve vleku některých starostů a její politika se obrací proti nejchudším.“ *Romea.cz*, 29. 9. 2015, on-line (<http://www.romea.cz/cz/publicistika/komentare/ministryne-michaela-marksova-je-ve-vleku-nekterych-starostu-a-jeji-politika-se-obraci-proti-nejchudsim>)
- Křištof, Roman (2007): „Exekuce sociálních dávek jsou palivem kšeftu s chudobou.“ *Mladá fronta Dnes – Jižní Morava*, 12. 12. 2007, s. 9.
- Malecký, Robert (2013): „Předlice na odstřel.“ *Týden*, 25. 2. 2013, s. 40.
- Mertl, Jiří a Ondřej Hejnal (2013): „Metafory, bezdomovci a média“. *AntropoWebzín* 9(4), 145–153.
- Město Štětí (2014): *Strategický plán sociálního začleňování 2015–2018*. Praha: Agentura pro sociální začleňování, on-line (http://www.steti.cz/docud/2015/strategicky_plan_socialniho_zaclenovani_steti_2015-2016.pdf)
- Ministerstvo práce a sociálních věcí ČR (2018): „Doplatek na bydlení.“ Praha: Ministerstvo práce a sociálních věcí ČR, on-line (<https://portal.mpsv.cz/soc/hn/obcane/bydleni>)
- Ministerstvo vnitra ČR (2011): *Události ve Sluknovském výběžku*. Praha: Ministerstvo vnitra ČR, on-line (<http://www.mvcr.cz/soubor/udalosti-ve-sluknovskem-vybezku-k-pdf.aspx>)
- Ministerstvo vnitra ČR (2016): *Strategie prevence kriminality v České republice na léta 2016 až 2020*. Praha: Ministerstvo vnitra ČR, on-line (<http://www.mvcr.cz/soubor/strategie-prevence-kriminality-2008-2011-strategie-pdf.aspx>)
- Mlsová, Ludmila (2015): „Starosta Větrní: Ministryni jsme ukázali byznys s chudobou v praxi.“ *Budejovice.iDnes.cz*, 11. 4. 2015, on-line (https://budejovice.idnes.cz/ministryne-prace-prijela-do-vetrni-dua-/budejovice-zpravy.aspx?c=A150411_2154625_budejovice-zpravy_khr)
- Národní kontrolní úřad (2017): *Kontrolní závěr z kontrolní akce 17/02 podpora sociálního bydlení jako součást politiky sociálního začleňování*. Praha: Národní kontrolní úřad, on-line (<https://www.nku.cz/assets/kon-zavery/k17002.pdf>)

- Nedvěd, Jaroslav (2014): „Budoucnost hazardu v Plzni. Horké téma před volbami i po nich.“ *Mladá fronta Dnes - Plzeňský kraj*, 7. 10. 2014, s. 3.
- pel (2017): „Aktivisté z 80 neziskovek vyzvali vládu, aby přijala zákon o sociálním bydlení.“ *BYZNYS NOVINY*, 5. 1. 2017, on-line (<https://www.byznysnoviny.cz/2017/01/05/aktiviste-80-neziskovek-vyzvali-vladu-aby-prijala-zakon-socialnim-bydleni-loni-bylo-bytove-tisni-187-tisic-lidi/>)
- Platforma pro sociální bydlení (2016): „Sociální bydlení skončuje s byznysem s chudobou, stát dokonce ušetří, říká nová analýza.“ Tisková zpráva. *Parlamentní Listy*.cz, 10. 6. 2016, on-line (<http://www.parlamentnilisty.cz/zpravy/tiskovezpravy/Socialni-bydleni-skoncuje-s-byznysem-s-chudobou-stat-dokonce-usetri-rika-nova-analyza-456926>)
- Platforma pro sociální bydlení (n.d.): „Proč potřebujeme zákon o sociálním bydlení.“ Platforma pro sociální bydlení, on-line (<https://socialnibydleni.org/zakon>)
- pv (2016): „ČSSD: Byznys s chudobou bohužel nekončí, opozice prosadila odložení potřebné novely.“ *Parlamentní Listy*.cz, 21. 10. 2016, on-line (<http://www.parlamentnilisty.cz/politika/politici-volicum/ČSSD-Byznys-s-chudobou-bohužel-nekonci-opozice-prosadila-odloženi-potrebne-novely-459334>)
- Radostný, Lukáš, Hana Štěpánková a Daniel Vališ (2015): *Situační analýza obce Příbram*. Praha: Agentura pro sociální začleňování.
- Saraisky, Nancy Green (2016): „Analyzing Public Discourse: Using Media Content Analysis to Understand the Policy Process.“ *Current Issues in Comparative Education* 18(1): 26–41.
- Svobodová, Ivana (2006): „Jak dostat romské děti do škol.“ *Mladá fronta Dnes – Jižní Morava*, 27. 9. 2006, s. 4.
- Šrajbrová, Markéta (2015): „Počet ghatt se zdvojnásobil, žije v nich až 115 tisíc lidí.“ *Aktuálně.cz*, 27. 5. 2015, on-line (<https://zpravy.aktualne.cz/domaci/pocet-ghett-se-zdvojnásobil-žije-v-nich-az-115-tisic-lidi/r~bca5b09e044a11e593f4002590604f2e/>),
- Štván, František (2015): „Blbá nálada neskončí jen proto, že k jejímu ukončení prezident zavelel.“ *Britské listy*, 28. 12. 2015, on-line (<https://blisty.cz/art/80435-blba-nalada-neskonci-jen-proto-ze-k-jejimu-ukonceni-prezident-zavelel.html>)
- Tomicic, Ana a Petr Kupka (2017): „Resisting ‘Dirty Business’: Report from the Field of Social Exclusion in the Czech Republic.“ *Lefteast*, 29. 6. 2017, on-line (<http://www.criticatac.ro/lefteast/resisting-dirty-business-report-from-the-field-of-social-exclusion-in-the-czech-republic/>)
- Ťopek, Martin (2016): „Když Babiš udrží přebytek rozpočtu, navrhnu ho na Nobelovu cenu, prohlásil ve sněmovně Zeman.“ *Hospodářské noviny*, 7. 12. 2016, on-line (<https://domaci.ihned.cz/c1-65547290-navrhnu-babise-na-nobelovu-cenu-rekl-zeman-pri-projevu-ve-snemove-o-rozpocet-pokud-se-tedy-nerozplynou-prebytkove-miliardy>),
- Topinka, Daniel a Klára Janoušková (eds., 2009): *Výzkum rizikových faktorů souvisejících s existencí sociálně vyloučených romských lokalit ve městě Přerově*. Ostrava: Sociofaktor.
- Toušek, Laco (2012): *Kvalitativní analýza pocitu bezpečí občanů města Pardubice*. Plzeň: Centrum aplikované antropologie a terénního výzkumu.
- Toušek, Laco, Václav Walach, Petr Kupka, Kateřina Tvrdá, Alica Brendzová, Ľubomír Lupták, Tereza Dvořáková, Ondřej Plachý, Klára Vanková (2018): *Labyrintem zločinu a chudoby: kriminalita a viktimizace v sociálně vyloučených lokalitách*. Plzeň: Doplněk.
- Trachtová, Zdeňka (2015): „Život na ubytovně přenáší vyloučení z generace na generaci, míní sociolog.“ *iDNES.cz*, 28. 5. 2015, on-line (https://zpravy.idnes.cz/on-line-rozhovor-se-sociologem-karlem-cadou-few-/domaci.aspx?c=A150527_164200_domaci_zt)

- Trlifajová, Lucie, Filip Pospíšil, Petr Kučera, Bára Matysová a Blanka Kissová (2015). *Analýza politik nullové tolerance v Litvínově a Duchcově*. B.m.: SPOT - Centrum pro společenské otázky, z. s., on-line (http://centrumspot.cz/wp-content/uploads/2016/07/SPOT_-_vyzkumna_zprava_-_Nulova-tolerance-v-Litvinove-a-Duchcove.pdf) [ověřeno k 20. 12. 2018].
- Uhlová, Saša (2016): „Saša Uhlová: Andrej Babiš navštívil ghetto. Šup a byl venku.“ *Denikreferendum.cz*, 2. 9. 2016, on-line (<http://denikreferendum.cz/clanek/23648-andrej-babis-navstivil-ghetto-sup-a-by-l-venku>)
- Ústavní soud (2017): *Nález Ústavního soudu České Republiky ze dne 19. 1. 2017, Sp. Zn. I. ÚS 3308/16*. Brno: Ústavní soud České republiky, on-line (https://www.usoud.cz/fileadmin/user_upload/Tiskova_mluvci/Publikovane_nalezky/2017/I_US_3308_16_an.pdf)
- vašíčková, Andrea (2017): *Sociální pomoc v oblasti bydlení. Dávky na bydlení*. Veřejný ochránce práv, on-line (https://www.ochrance.cz/fileadmin/user_upload/projekt_ESF/01_01_MIMOPROJEKTOVE/10_19_a_20_JH/Davky_na_bydleni.pdf)
- Vláda ČR (2013): *Koaliční smlouva mezi ČSSD, hnutím ANO 2011 a KDU-ČSL na volební období 2013 – 2017*. Praha: Vláda ČR, on-line (https://www.vlada.cz/assets/media-centrum/dulezite-dokumenty/koalicni_smlouva.pdf)
- Vláda ČR (2014): *Programové prohlášení Vlády České Republiky*. Praha: Vláda ČR, on-line (https://www.vlada.cz/assets/media-centrum/dulezite-dokumenty/programove_prohlaseni_unor_2014.pdf)
- Vláda ČR (2015): „Novela zákona o hmotné nouzi čeká na opětovné projednání poslanci.“ Vláda ČR, on-line (<https://www.vlada.cz/cz/clenove-vlady/pri-uradu-vlady/jiri-dienstbier/aktualne/novela-zakona-o-hmotne-nouzi-opet-pred-poslanci-132679>)
- Walach, Václav (2014). „Where Only the ‚Decent People‘ Live: The Gypsy ‚Menace‘ and Forging a Neoliberal Utopia in a Czech Postsocialist City.“ *Wschodnioznawstwo* 8(1): 71–88.
- Walach, Václav (2018): „Zdroje nebezpečnosti v sociálně vyloučené lokalitě.“ *Sociologický Časopis / Czech Sociological Review* 54(2), 253–76.
- Wanatowiczová, Krystyna (2007): „Není cigán jako cigán“. *Mladá fronta Dnes*, 12. 4. 2007, s. 5.
- Weinerová, Renata (2014): „AntiGypsyism in the Czech Republic: Czechs‘ Perception of Roma in Cultural Stereotypes.“ *Acta Ethnographica Hungarica* 59(1): 211–221. DOI 10.1556/AEthn.59.2014.1.10

Přílohy

Příloha č. 1: Klíčová slova obchodu s chudobou

byznys s chudobou
obchod s chudobou
obchodování s chudobou
obchodník s chudobou
podnikatel s chudobou

Příloha č. 2: Proměnné dokumentu obchodu s chudobou

rok vydání		geografické zaměření média	Typ média
2006	2012	Celostátní	Tisk
2007	2013	Regionální	Televize
2008	2014		Rozhlas
2009	2015		Web
2010	2016		
2011	2017		

Příloha č. 3: Frekvenční slovníky obchodu s chudobou

Slovník Témata

Kategorie	Subkategorie	Příklad položek
Bydlení	Bydlení	bydle
	Nemovitosti	dům, byt, nemovit
	Platby za bydlení	nájem, energie,
	Ubytovny	ubytovn
	Migrace a stěhování	stěh, nastěh, přistěh
Dluhy a exekuce	-	dluh, dluž, exeku, nákladů právního, vymáh
Půjčky	-	půjč, RPSN, úrok, úvěr
Sociální transfery	-	dávek, doplat, příspěv na živobytí
Kvalita života	Vyloučení	bezdom, ghett, vyloučené
	Životní příležitosti	nezaměstnanost, vzdělá
	Výdaje domácnosti	jídlo, rodinný rozpočet, dluhová past
	Kriminalita a strach z kriminality	kriminal, napět, strach, soužití, sousedé
Legislativa		zákon, návrh, novel
Veřejné výdaje		státní rozpoč, náklady ze

Slovník Skupiny obyvatel

Kategorie	Subkategorie	Příklad položek
Chudí	-	senior, samoživitel, chud
Nájemníci	-	nájemník
Nepřízpůsobilí	-	nepřízpůsobilí
Romové	-	Rom

Slovník Klíčoví aktéři

Kategorie	Subkategorie	Příklad položek
Státní správa	-	senát, poslanec, rad
Samospráva	-	radní, starost, měst, radnice
Soukromé subjekty	-	majitel, pronajímatel, realit, kancelář,
Neziskový sektor	-	platform, Romea, charit